

D. 87

milli kültür

aylık dergi

KÜLTÜR BAKANLIĞI • MAYIS 1992 • SAYI:92

Memphis'de
"Osmanlı
Sultanlarının ihtişamı /
Saray Hayatı"
Sergisi'ne büyük ilgi...

aylık dergi
MAYIS 1992 • SAYI: 92

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
KÜLTÜR BAKANLIĞI Adına
Ayla KUTLU
Yayımlar Dairesi Başkan V.

■ **YAZI KURULU**

Prof. Dr. Şerafettin TURAN
H.Gülşen KARAKADIOĞLU
Ayla KUTLU
Prof. Dr. Mustafa CANPOLAT
Erhan BENER

■ **Baskıya Hazırlayan**

Filiz SEMİZ (Şube Müdürü)

■ **DÜZELTMELER**

Soner YALÇIN (Memur)
Nurettin AKSU (Memur)
Serdar EYÜBOĞLU (Memur)

■ **YÖNETİM BÜROSU**

Gülüzar ŞAHİN (Memur)

■ **YÖNETİM YERİ**

Kültür Bakanlığı
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Mithatpaşa Cad. No: 18
Kızılay / ANKARA
Tel: 431 06 68

■ **FİYATI : 7.000.-TL**
Yıllık Abone : 75.000.-TL
Yurtdışı Abone 80 DM 50 \$

■ **ABONE YAZIŞMA ADRESİ**

Kültür Bakanlığı Döner Sermaye
İşletmeleri Merkez Müdürlüğü
Dr. Mediha Eldem Sok. No: 18
Yenişehir / ANKARA
Tel: 433 99 81 (3 Hat)
Banka Hesap No: Ziraat Bankası
Sihhiye Şubesi 30423-249. 4 Nolu
Hesap

■ **Reklam Fiyatları**

Arka Kapak (Renkli) : 7.500.000 TL.
Tek Renk : 4.500.000 TL.
Ön-Arka Kapak İçi (Renkli)
: 6.000.000 TL.
Tek Renk : 4.500.000 TL.
İç Sayfalar (Renkli) : 4.500.000 TL
Tek Renk : 3.000.000 TL

■ **Dizgi ve Grafik Düzenleme**

GRAFİK STÜDYO LTD. ŞTİ.
434 16 67 - ANKARA

■ **Baskı**

AYDOĞDU OFSET LTD. ŞTİ
310 79 79 - ANKARA

BU SAYIDA

4

EMRE KONGAR
KÜLTÜR
BAKANLIĞI
MÜSTEŞARI
OLDU

6 ABD'NE
TÜRK KÜLTÜR ÇIKARTMASI

9 ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR VE BİLİM
ANLAYIŞI
SABRİ ÇAKIR

15 LAİKLİK SORUNUNUN
KAVRAMSAL BOYUTLARI
YAMAN ÖRS

21 ■ AZERBAYCAN... AZERBAYCAN...
ALFABE HAKKINDA DÜŞÜNCELER
ALAEDDİN MEHMEDOĞLU ALİYEV

23 EL SANATLARI / TAŞ ANITLAR
RASİM EFENDİ / TUĞRUL EFENDİ

30 DEDEM KORKUT'UN ÖLÜM DESTANI
BİLAL EYÜBOĞLU

İNCELEME

Kerem ile Aslı hikâyesinin, bugüne kadar, umumiyetle sözlü rivayeti özetleyen basma ve yazmalar vasıtasıyla geldiğini görüyoruz.

Kerem ile Aslı hikâyesi üzerine

■ LÜTFİ SEZEN

TÜRK halk edebiyatı içinde, halk hikâyeleri önemli bir yer tutar. Bu hikâyelerin bazıları, çeşitli cönklerde; el yazmaları halinde bulunmaktadır. Halk hikâyelerinin matbu varyantlarının sayısı oldukça kabanktır. Bu konudaki ilk eseri, Macar Türkoğlu İgnaz Kunoş vermiştir.¹ Kunoş, Türk halk hikâyeleri hakkında incelemelerini Anadolu Türk Halk Roman-

ları adıyla yayınlamış (1892-1893), ayrıca bunlardan üçünü, (Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Âşık Ömer) Macarca-ya Türklerin Millî Romanları başlığı altında tercüme ettiğini, 1925 yılında yazdığı; Halk Edebiyatı Numuneleri ve Türkçe Ninniler isimli eserinin sonunda belirtmiştir.²

Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafi mekân içinde; efsane, masal, men-

kibe, destan vb. mahsullerle beslenerek dinî, tarihî, içtimâî hadiselerin potasında (iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek) uzun zaman, milletimizin roman ihtiyacını karşılamışlardır. Dede Korkut'ta roman karakterinin izlerini yakından takip ettiğimiz bu mahsullerin bir kısmı ferdi, bir kısmı anonimdir. Ferdi olanlar, sanatçıların ortaya koydukları hikâyelerdir. Bu hikâyelerin, kendilerine mahsus biçim kazanmalarına "tasnif", yaratıcılarına "müsnanif" adı verilir. Fakiri'nin "Kerem'in Erzincan Bağları", Feryâdi'nin "Kara Gelin"i, Âşık Şenlik'in "Sevdakâr, Latif Şah, Salman Bey"i birer tasnif eserdir.³

Anonim mahsullerin yaratıcıları zamanla unutulmuş ve bu mahsuller, cemiyetin ortak malı haline gelmiştir. Türk halk hikâyeleri arasında çok sevilen ve önemli bir yeri olan "Kerem ile Aslı" hikâyesinin; *Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Asuman ile Zeycan, Melikşah ile Güllühan, Derdiyok ile Zül-fübeyaz, Hürşit ile Mahumihir, Mahmut ile Elif, Gül ile Sitemkâr vb.* hikâyelerde olduğu gibi müsnanifi (tasnif edicisi) belli değildir. Hikâyenin kahramanı Kerem'in XVII. yüzyıl şairlerinden olduğu tahmin edilmektedir.

Kerem ile Aslı hikâyesinin, bugüne kadar, umumiyetle sözlü rivayeti özetleyen basma ve yazmalar vasıtasıyla geldiğini görüyoruz.⁴ Kerem'in sevgilisi Aslı'yı aramak üzere gurbete çıkış tarihi, Doğu Anadolu halk hikâyeleri geleneğini sürdüren âşık hikâyeciler arasında hicrî 1017 (1608) olarak gösterilmektedir. Hikâyenin ne zaman yazıya geçirildiği de belli değildir. Eldeki en eski

nüsha 1849/50 yılına ait bir yazmadır. O tarihten bu yana taş basmayla ve matbaa harfleriyle pek çok basılmıştır.⁵

P.N.Boratav, "Kerem ile Aslı" hikâyesini "masallaşmış destan" olarak tarif eder. Türk halk hikâyelerinin en güzel ve orijinallerinden. Hikâye kahramanı Kerem'in "Âşık Kerem" veya "Dede Kerem" adıyla yaşadığına dair görüşler vardır.

"Kerem ile Aslı" hikâyesinin değişik çevrelerde farklı motifler ortaya koyan rivayetlerinin ilgi çekici olanlarından biri, Eflâton Cem Güney tarafından derlenenidir. E.C. Güney: "Biz, bu yürekler acısı hikâyeyi yazma ve basmalara göre değil, kendi kişiliklerinden de katarak anlatan profesyonel hikâyecilerden kaleme aldık" diyor.⁶

"Kerem ile Aslı" hikâyesinde dikkati çeken diğer bir nokta da Kerem'le Anadolu coğrafyası ve Anadolu insanı arasındaki münasabettir. Kerem, sazı ile söylediği türkülerini, dünya görüşü, zihniyeti, duyuş tarzı ve karşılaştığı insanlara karşı takındığı tavırla tamamen Türk'tür. Bir padişah oğlu olmakla beraber, bu hikâyeyi anlatan Türk halk şairi ve hikâyecisi ona bir Anadolu âşığı hüviyeti vermiştir. Kerem, her gittiği yerde sazı ile türkü söyler. Karşılaştığı her insan ondan bir türkü söylemesini ister. Kerem de onların hiçbir isteklerini geri çevirmez.

Kerem'i tabiat içinde yaşayan Dede

Korkut kahramanları ile mukayese edersek; sosyal yapıya tekabül eden bir fark görürüz: Dede Korkut hikâyelerindeki kahramanlar hayvancılardır. Bütün yaşayış, duyuş ve düşünüş tarzlarını hayvanlar tayin eder.⁷ "Kerem ile Aslı" hikâyesinde hayvanların yerini bitkiler alır. Daha hikâyenin başında, yerleşik medeniyetin aynası olan bağ, bahçe, gülistanlık, köşk ve şadırvanla karşılaşırız. Kerem ile Aslı arasında daima, çeşitli unsurları ile tabiat girer. Bilhassa şiirlerde tabiat ön planda gelir. Sevgilisinden uzak olan Kerem, tabiatı daima yanında bulur. Bundan dolayı âşığın duyguları hemen karşısına çıkan bir tabiat unsuruna sarılır, onu duyuş ve düşün-

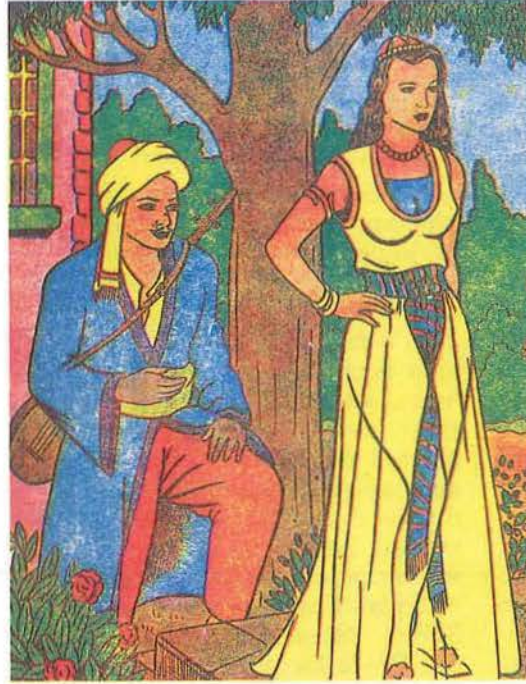
celerini ifade eden bir sembol haline getirir.⁸

Anadolu'yu yıllarca adım adım gezip dolaşan Kerem, bu topraklarla olduğu kadar, onun insanları ile de kaynaşmış, onlarla üzülmüş, onlarla sevmiş ve bir bütün olmuştur. Bu bakımdan hikâye kahramanlarının arkasında Anadolu ve Anadolu insanı yatmaktadır.⁹

Bütün rivayetlerde; din, millet, mazi ve anane bağları içtimai bir zaruret olarak onları birbirinden ayırınca, Kerem'in ideale iktidarsızlık arasında mütemadi seyahatinde "Aslı ve Sıla" melankolisi içinde, fâni olan hiçbir engelden korkmayarak elinde sazı; sadık ve vefalı arkadaşı Sofu ile gözleri yaşlı, diyar diyar dolaştığını görürüz.¹⁰

Devlet matbaası neşirlerinden başka, birçok kütüphane tarafından hülâsa halinde veya mufassal olarak bugün ve evvelce taş basmaları ortaya çıkmış veya çıkmakta olan hikâyemizin bir vatani da Azerbaycan'dır. Kerem, orada da Anadolu'da olduğu gibi okunmakta ve sevilmektedir.¹¹

Kerem hakkında bilinenlerin hemen hepsi şifahi rivayetlere dayanır. Ona ait hikâyelerdeki rivayetlerle, Kerem'in XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı, Anadolu'nun büyük bir kısmıyla, Azerbaycan ve Kafkasya'yı dolaştığını söyleyebiliriz.¹² "Kerem ile Aslı" hikâyesi, Kerem'in hayatı etrafında teşekkül etmiş, halkın konuya duyduğu yakın ilgi ve

“ Kerem ile Aslı hikâyesinde dikkati çeken diğer bir nokta da Kerem'le Anadolu coğrafyası ve Anadolu insanı arasındaki münasabettir. ”

alaka neticesinde günümüze kadar gelebilmiştir.

Hikâyenin Arap harfleriyle yazılmış üç metni, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi S. Özege kitapları arasında bulunmaktadır. Bunlardan, "Tevâtür ile Meşhur ve Mütearif Olan Kerem ile Aslı Hikâyesi'nin Tekmil Nüshası" başlığını taşıyan, İstanbul, İkbâl Kütüphanesi tarafından 1329/1913 yılında yayınlanmıştır. İçerisinde 26 adet resim bulunan eser, 142 sayfadır. "Hikâye-i Kerem" diye konuya girilirken, anlatımda halk hikâyeciliği geleneğine de uyulmuştur.

Diğer iki eserden "Kerem ile Aslı" adıyla olanı, Fuat Hulisi tarafından 1335/1919 yılında kaleme alınmış olup İstanbul, Ahmet İhsan Şürekâsı Matbaası'nda basılmıştır. 43+1 sayfadır. İki perdelik manzum piyes olarak, opera tarzında bestelenmek üzere kaleme alınmıştır. Halk hikâyesi olmaktan ziyade, "manzum tiyatro" diye kabul etmek daha yerindedir.

Ahmet Fahri tarafından "Kerem ile Aslı" adıyla kaleme alınan ise, İstanbul, Cermal Efendi Matbaası'nda 1305/1889 yılında basılmıştır. Beş perdelik, nazım-nesir karışık piyestir. Eser, tiyatro olarak düzenlenmesine rağmen pek çok teknik pürüzle doludur. Perde, sahne, tablo, dekor yönünden oldukça kabarıklık olup, konu bakımından da yeterince bütünlük sağlanamamıştır. Hikâyenin tabii konusu ve samimi havası, yerini birtakım yapmacık ifadelerle bırakmış, kahramanlar bazen ifrat derecesinde yapmacık ifadelerle konuşturulmuştur. Arapça-Farsça kelime ve terkiplerde, dil pürüzleri fazlaca görülen bu esere de "halk hikâyesi" diyebilmek oldukça güç...

Bu açıklamalardan sonra, incelediğimiz üç kaynaktan ancak "Tevâtür ile Meşhur ve Mütearif Olan Kerem ile Aslı Hikâyesi"nin, halk hikâyeciliği geleneğine uygun tasnif edildiğini söyleyebiliriz. Diğer halk hikâyelerinde olduğu gibi bu eserde de, hikâyecinin bilgi ve zevki kendisini hissettirmektedir. Fakat bu bilgi ve zevk hiç bir zorlamaya kaçılmadan konunun tabii seyri içinde verilmiştir.

Hikâyenin konusunu şu şekilde incelemek mümkün:

1. Kerem ile Aslı'nın doğmadan önce babalarının birbirleri ile olan münasebetleri, doğmaları, çocukluk dönemleri ve şahsiyetlerinin gelişmesi.

2. Âşık olmaları, başlarından geçen maceralar ve karşılaştıkları engeller.

3. Netice: Acıklı son.

Ağırlık merkezi bu üç noktada etrafında toplanan hikâyede, olaylar şöyle gelişiyor:

1. Kerem, İsfahan şahı'nın oğludur. Şahın hazinedarlığını yapan Ermeni keşişinin kızı Aslı'yı sever. Son derece zengin, cömert ve hoşgörülü olan Şah, Keşiş'in kızını oğluna istemekte sakınca görmez. Kızı oğluna ister. Keşiş, Müslümana kız vermek istemezse de, Şah'ın dileğini açıkça reddedemediği için mühlet diler. Mühlet sona ermeden, karısını ve kızını alıp memleketten gizlice kaçar. Aslında Keşiş'in karısı da Şah'ın karısının hazinedarıdır. Böyle bir güven ortamına rağmen, aileler arasındaki din ve sosyal yapı farklılığı zıtlıkların ve engellerin kaynağını teşkil etmektedir. Şah İslâm, Keşiş Hristiyan dinine mensuptur. Kerem ile babası bu farka önem vermezler. Aslı, evlenince Müslüman olabilir. Bu durumu hazmedemeyen Keşiş, en

büyük engel olarak problemlerin sebebi olur ve hikâyenin trajedisini hazırlar.¹³

Diğer Türk halk hikâyelerinde bu derece zıtlık yoktur. Ancak, Dede Korkut Kitabı'ndaki "Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı" hikâyesinde, Tekür'ün kızı Selcen Hatun'a âşık olan Kan Turalı'nın macerası ile yakın benzerlik görülmektedir. Fakat Dede Korkut'taki kahramanlar; cesur, atılgan ve hareketli bir yapıya sahiptirler. Kan Turalı'nın cesareti sayesinde birçok problem çözümleniyor ve hikâyeye mutlu sonla neticeleniyor. Kerem ile Aslı'da ise, engeller karşısında çaresizliğe düşme ve olanlara boyun eğme duygusu hakim olur.

2. Hikâyenin en önemli ağırlık merkezini, Keşiş'in kızı Aslı'yı kaçırmayı teşkil ediyor. Diğer halk hikâyelerinde bu rol, değişik kahramanlara verilmiştir. "Ercişli Emrah" hikâyesinde Şah Abbas, Hurşit ile Mahmihr'de Kara Vezir, Asuman ile Zeycan ve Arzu ile Kamber'de anne, bu rolü üstlenen engellerdir. Bütün halk hikâyelerinde engelleyici karşı güç, hile ve tezatı temsil eder. İstisna olarak, gerçeği görüp engel olmaktan vazgeçenlere de rastlanabilir. (Ercişli Emrah ve Selvihan hikâyesinde Şah Abbas'ın yaptığı gibi vb.)

Sosyal münasebetlerde, din unsurunun çok önemli bir faktör olduğu dikkate alınırsa, Keşiş'in engelleyici tavrını tabii karşılamak gerekir. Üstelik, Kerem ile Aslı'nın aşklarına engel olmak istersen, kendisi de (yerini yurdunu terk ederek) büyük sıkıntılara katlanmak zorunda kalıyor.

Hikâyede, Kerem'in arkadaşı Sofu ve Keşiş'in karısı ikinci derecede kahramanlar. Karısı'nın Keşiş'e, Sofu'nun Kerem'e yardım etmedeki

rolleri oldukça etkin. Her ikisi de önemli manevî destekçilerdir. Sofu'nun Kerem'e olan desteği diğerinden daha da farklı görünüyor. Çünkü, Sofu'nun yönlendiricilik tarafı ağır basıyor. Bu yönlendiriciliği, Keşiş'in karısında göremiyoruz.

3. Hikâyede, Kayseri beyi, Halep paşası, Kerem'in babası, Keşiş'in kardeşi sihirbaz Manuk'un fazla etkileyici rolleri yok. Kerem'in babası olan İsfahan beyinin, aşırı müsamahakâr tutumu fazla işe yaramıyor. Kerem ile Aslı'nın birbirlerine kavuşmaları için, Kayseri beyi ve Halep paşasının gösterdikleri çabalar da boşa çıkıyor. Keşiş'in engel olmadaki kararlılığı ve kardeşi Manuk'un hazırladığı büyü karşısında; Kerem'in aciz kalması acıklı sonu hazırlıyor. Aslı'ya giydirilen sihirli gömlek yüzünden her ikisi de cayır cayır yanarak ölüyorlar. Kerem, hayatı boyunca sevgilisini ele geçirmek için gayret sarfetmekle beraber, gayesine ulaşmıyor.

ŞAHISLARIN TAHLİLİ

Hikâyenin baş kahramanı olan Kerem, tipik bir saz şairidir. Hayatı uzun gurbet yılları içinde diyar diyar dolaşarak.¹⁴ Bütün gücü, kuvveti sazıdır. Dostları ile sazı sayesinde dertleşir. Düşmanları sazı sayesinde yener, Aslı'yı olan aşkını sazı ile dile getirir. Önsezisi fazla olmakla birlikte "kurnaz" olduğu söylenemez. Düştüğü müşkül durumlardan ancak Sofu'nun yardımıyla kurtulabilmektedir. Kaderini Aslı'ya bağlayan, aşkıdan başka birşey düşünmeyen bir saz şairidir. Elinde sazı, arkadaşı Sofu ile birlikte şehir şehir, köy köy Anadolu'yu dolaşan, Aslı ve sıla hasretiyle yanıp tutuşan bir dervıştır.¹⁵

Hikâyede, Kerem'in dış görünüşü hakkında açık bir bilgi yok. Dişlerini çektirmiş olması ağız yapısı hakkında tahmini bir bilgi veriyor. Bununla, "dış görünüşe önem vermeyen, aşk tutkusuna kendisini salıvermiş bir mecnun" görüntüsü ortaya çıkıyor.

Hikâyenin ikinci kahramanı Aslı, bazen Kerem derecesinde âşık, bazen de aşktan ve Kerem'den kaçan kararsız biri izlenimini veriyor. Çelişkili davranışlarının şüphesiz çok önemli nedenleri var.. Sevgilisi Müslümandır. Kerem'i sevmesine rağmen, kavuşmalarının imkânsız olduğunu bilmekte, babasının ve annesinin engelleyici tavırlarından rahatsız olmaktadır. Bunlara rağmen, ailesine karşı tavır almamak zorundadır. Dinî inancın, sevgiye üstün gelmesinin tipik bir örneğini Aslı'da görüyoruz.

Halk hikâyelerindeki rakip veya karşı gücü, burada Keşiş temsil ediyor. Çok bilmişliği, hileli davranışları ve engelleyici tutumuyla önemli roller üstleniyor. Birçok macera, sıkıntı, üzüntünün kaynağı ve planlayıcısı olarak Keşiş görünüyor.

Sofu, yönlendiricilik ve yardımseverlik görevini başarı ile sürdürüyor. Başarısızlıklar umumiyetle Kerem'in tutumundan kaynaklanıyor. Sofu ise, onu düştüğü kötü durumlardan (sürekli olarak) kurtarıyor. Bu yönüyle Sofu'yu; "fedakâr, vefalı bir dost" olarak değerlendirmek yerinde olur.

Aslı'nın annesi, vak'ayı etkileyen yardımcılarından birisi, yönlendirici olmaktan ziyade, olayların akışına uyan ve Keşiş'e destek olmayı kendisine görev sayan "saf" denilebilecek bir tip.

Kerem'in babası, olaya zemin hazırlayanlardan. İyi ni-

“ Dede Korkut'taki kahramanlar; cesur, atılgan ve hareketli bir yapıya sahip, Kerem ile Aslı'da ise, engeller karşısında çaresizliğe düşme ve olanlara boyun eğme duygusu hakim...”

yet ve hoşgörüyü temsil ediyor. Kayseri beyi ve Halep paşası da yardımcı olarak dikkati çekiyor.

HİKÂYEDEKİ ÖNEMLİ MOTİFLER

Muhtelif halk hikâyelerinde tekrarlanan ve özel bir mana ifade eden unsurlara motif diyoruz. Hikâyedeki belli başlı motifleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Pir (Hızır) Motifi: Diğer halk hikâyelerinde görülen "Pir" motifi, Kerem ile Aslı'da da karşımıza çıkıyor. Pir, çocukları olmayan Şah ve hazinedarının karlarına fidan veren bir ihtiyar olarak kendisini gösteriyor. Halk hikâyelerinde, doğacak çocuğun babasına elma veren biri

olarak sahneye çıkan Hızır'ın burada, annesine fidan birisi olması, oldukça ilginç bir durum arz ediyor. Hızır'ın, Laleli Dağı'nda mahsur kalan Kerem'i kurtarması, halk hikâyelerinde sıkça rastlanan olaylardandır.

2. Çocuğu Olmayan Padişah Motifi: Hemen hemen bütün halk hikâyelerinde asil kahramanlar, imtiyazlı ailelerin çocuklarıdır. Dünyaya gelmeleri de birtakım güçlükler neticesinde olur. Umumiyetle çocuğu olmayan padişah, vezir, bey gibi üst tabakadan kişilerin sonradan doğan tek çocukları baş kahraman olarak kendisini gösterir. Kerem ile Aslı'da da Kerem, çocuğu olmayan İsfahan Şahı'nın sonradan doğan tek çocuğudur.

3. Tabiatla İlgili Motifler: Kerem ile Aslı'da tabiat unsurları nisbeten fazladır. Bunlar daha ziyade şairin, duygularının ifade edilmesine vesile olan lirik unsurlardır.¹⁶

Ercişli Emrah ve Selvihan hikâyesinde olduğu gibi, tabiat tasvirleri içinde turnalar, çok önemli bir yer tutuyor. Kerem, Çoban köprüsünde ceylanlarla konuşuyor; Erciyes, Süphan, Laleli, Elmalı dağları ile dertleşiyor. Hikâyedeki canlı tabiat tasvirleri bir bakıma Dede Korkut Kitabı'nı hatırlatıyor.

4. Kız Kaçırma Motifi: Hurşit ile Mahmihr'de Kara Vezir'in, Ercişli Emrah'ta Selvi'nin kardeşlerinin, Âşık Garip'te, Kara Vele'din, Asuman ile Zeycan'da Kocakarı'nın "kız kaçırma" rollerini, Kerem ile Aslı'da Keşiş üstleniyor.

5. Av Motifi: Türkler, çocuklarına küçük yaştan itibaren ata binmeyi, av avlanmayı ve silah kullanmayı öğretilirdi.¹⁷ Dede Korkut hikâyelerinde avın çok önemli bir yeri vardır.¹⁸ Avlanma

olayını hikâyemizde de görüyoruz. Kerem'in Aslı'yı görüp âşık olmasına bir av eğlencesi sebep oluyor. Avlanma sırasında Kerem'in elinden uçan şahin, av yerine Aslı'yı buluyor.

6. Ad Koyma Motifi: Türk mitolojisinde ve destanlarında ad koyma motifi oldukça yaygındır. Dede Korkut Kitabı'nda bu görev Korkut Ata üstlenmiştir. Kerem ile Aslı hikâyesinde ise, Kerem ve Aslı birbirlerine takma ad koyarlar. Kerem'in asıl adı Mirza, Aslı'nın Kara Sultan'dır. Fakat birbirlerine, "Kerem" ve "Aslı" diye hitap ederler.

7. Aşk Motifi: Halk hikâyelerinde görülen, rüyada âşık olma motifi yerine, Kerem ile Aslı'da görerek âşık olma olayı vardır. Fakat bu aşk zamanla ilahî bir çehre kazanıyor. Halk inanışına göre, rüyada erlik ve pirlilik badesi içenler sevgiliye kavuşurlar, aşk badesi içenler ise kavuşamazlar.¹⁹

Kerem ile Aslı hikâyesinde, aşk oldukça tekâmül etmiş, hemen hemen platonik bir mahiyet almıştır. Halk hikâyelerindeki kahramanların mütemadi bir hicran içinde, yanık, vefakâr bir sevgi ile yaşadıkları ve bazen emellerine nail olmadan öldükleri görülür.²⁰ Kerem ile Aslı da böyle bir akıbetle karşılaşiyorlar.

8. Saz Şairliği ile İlgili Motif: Halk hikâyelerindeki âşıkların hepsi aynı zamanda şairdirler. Şiir kudreti rüyada aşkla beraber kazanılır. Evvelce saz çalmayı bilmedikleri halde, uyanınca saz çalmaya başlarlar. Bu motive, Kerem ile Aslı hikâyesinden başka; Emrah ile Selvihan, Âşık Garip, Turfangalı Abbas vb. hikâyelerde de rastlıyoruz.²¹

Kerem, sihirli sazıyla; turnalarla, dağlarla, ırmaklarla,

ceylanlarla konuşur. Sihirli sazın tesiriyle, dağlar dumanını kaldırıp geçit verir, ırmaklar sakinleşir, ceylanlar konuşurlar.

9. Sosyal Hayatla İlgili Motifler: Halk hikâyelerinde, sosyal hayatla ilgili motiflerin en mühimi padişah, hükümdar, vezir, bey gibi yüksek tabakayı temsil eden kimselele, halk tabakasına mensup insanlar arasındaki "tezat"tır. Âşık Kerem de yüksek tabakaya mensup bir şah oğludur.²² Bu tezatın doğurduğu macera ve mücadele hikâyede çok geniş bir yer tutar. Bu değişik sosyal çevreye, farklı din faktörü de katılınca olay daha karmaşık bir hal alıyor. Sosyal farklılıklar "itiraz" ve "red" eylemlerini kendiliğinden hazırlamış oluyor. Keşiş'in Aslı'yı kaçırmasının da sebebi budur.

10. Dinî Motifler: Halk hikâyeleri içinde yalnız Kerem ile Aslı'da din ve din farkı mühim bir yer tutar. Aslı, Hıristiyan dinine mensup olduğu için, Kerem'e verilmesi istenilmiyor. Âşıklar, başları sıkıştığında Tanrı'ya dua eder ve dilekte bulunurlar. Kerem ile Aslı'da da dilek ve yalvarışlar sık sık görülüyor. Kerem'in namaz kılması, Peygamber'den şefaah dilemesi yanında, Aslı'nın da Tanrı'ya yakarıları oluyor.

11. Diş Çektirme Motifi: Diş çektirme motifi, diğer halk hikâyelerinde rastlanmayan bir olay. Kerem ile Aslı hikâyesinin çeşitli rivayetlerinde diş çektirme olayı ile karşılaşılıyor. Otuz iki dişin birden çekilmesi, diğer halk hikâyelerinde görülen otuz iki damarın birden yanması olayını hatırlatıyor.

12. Aşk Ateşiyle Yanma Motifi: Halk hikâyelerinde görülen otuz iki damarın aşk ateşiyle yanması, Kerem ile Aslı'da müşahhas (somut) bir hal alıyor. Kerem, ağzın-

dan çıkan aşk ateşiyle tutuşup yanarken, küllerinden sıçrayan kıvılcım da Aslı'nın saçlarını tutuşturup yanmasına yetiyor.

YAPI VE ŞEKİL

Halk hikâyelerinin dış görünüşü, nazım-nesir karışımı bir manzara arz eder. Kerem ile Aslı hikâyesinin incelememize konu olan rivayeti de nazım-nesir karışık olarak yazılmıştır. 204 şiirin yer aldığı nazım parçaları, karşılıklı konuşmaları veriyor. Hecenin 8'li ve 11'li ölçüsü ile yazılmış ve semai ve koşmalardan meydana geliyor. Kafiyeleniş; abab, cccb, dddb şeklinde olanlar yanında abxb, cccb, dddb şeklinde olanlara da rastlanıyor. Umumiyetle yarım kafiye esas alınmıştır. Ancak, şekil ve kafiye yönünden uyumsuzluk gösteren şiirlere de rastlanıyor.

Hikâyede, hadiseler anlatılırken, bazı vasitalara başvuruluyor. Şahısların ve mekânların tasvirlerinde fazlaca detaya girildiği görülüyor. Mekân olarak verilen ve dolaşılan yerler; Anadolu, Azerbaycan ve Kafkasya'nın bilinen şehirleridir. Fakat şehirler dolaşılırken seçilen güzergâhlar, oldukça çapraşık bir görüntü veriyor. Meselâ; Doğubeyazıt'tan Van'a gitmek daha kestirme yoldan mümkünken, Doğubeyazıt'tan Ürgüp'e, Ürgüp'ten Van'a gidilmesi gibi vb. çapraşıklıklar çokça görülüyor.

DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

İncelememize konu olan rivayette, bütün halk hikâyelerinde görülebilen kalıplaşmış sözler oldukça fazla: Sazı aldı eline, bakalım ne söyledi, aldı Kerem, aldı Sofu, aldı Aslı, sazı aldı eline türkü

söylemeye başladı, deyip kesti, yola revan oldu vb.

Bugünkü söyleyişleri farklı olan kelime ve fiil çekimleri oldukça çok: Eytti (söyledi), andan (ondan), yad(yabancı), varam (varayım), soram (sorayım), niçin ağlarsın (ağlıyorsun), dağ cayır cayır yanar (yanıyor), koşam gidem (koşup gideyim) vb.

Söyleyiş eksiklikleri ve cümle bozuklukları da var. Aktı çeşmim yaşı, Aslı'nın yurdun saklama vb. Fiillerin başta ve ortada kullanıldığı kuralsız cümlelere sık sık rastlanılmaktadır. Aldı Kerem sazı eline, vardı Lale dağına vb. Halk hikâyelerinde kullanılan cümlelerin karakteristik özellikleri vardır.²³ Cümlelerin bazılarının yarım kalması, konuşma sırasında kurulmasından kaynaklanıyor.

Dr. Otto Spies'in söylediği gibi: "Avam Türkçesi ile yazılmış halk kitapları filolojik bakımdan ekseriya, kendi yoluna giden halk dilinin grametikal ve sentatik vaziyetleri için zengin materyal verir. Çok eski dil şekilleri veya Türkçenin şu veya bu şahsına ait diyalektik hususiyetle de sık sık mahfuz kalmıştır."²⁴

P.N.Boratav da bu noktaya değinerek, "Dede Korkut Kitabı'ndan beri, halk sanat-kârlarının birbirini takiben işledikleri müşterek bir halk hikâyesi üslubu doğduğunu belirtiyor."²⁵

Prof. Dr. Muhan Bali ise; modern kelimelerin, halk hikâyelerinin aslı şekillerinin bozulmasına sebep olduğunu ifade etmektedir.²⁶

İncelememize konu olan Kerem ile Aslı hikâyesi, tipik halk hikâyeciliği geleneğine uygun bir dille yazılmış olup, modern kelimelere yer verilmemiştir. Orijinalliği de bundan kaynaklanmaktadır.

1. I. Kunoş, *Über dei Volkspoeseie der Osmanisehen Turken. Radloff Proben, VIII, s.I-LXII*

2. Doç. Dr. Fikret Türkmen, *Âşık Garip Hikâyesi, Ank. 1975, s.XIV*

3. Prof. Dr. Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş, Ank. 1981, s.68-70*

4. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3, Ist. 1985, s.164*

5. Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatından Seçme Parçalar, Ist. 1981, s.148*

6. E.C.Güney, *Kerem ile Aslı Varlık Yayınları, Ist. 1968*

7. Mehmet Kaplan *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3, Ist 1985, s.160*

8. Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3, Ist. 1985, s.164*

9. M. Necati Karaer, *Kerem ile Aslı, Dergâh Yayınları, Ist. 1985*

10. Şükrü M. Elçin, *Kerem ile Aslı Hikâyesi, M.E. Basımevi, Ank. 1949*

11. İsmail Hikmet, *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi, C.I, s.558*

12. Prof. Dr. İlhan Başgöz, *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, Ist. 1968, s.159*

13. Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3, Ist. 1985, s.160*

14. Prof. Dr. Muhan Bali, *Ercişli Emrah ve Selvihan Hik. Ank. 1973, s.196*

15. *Rehber Ansiklopedisi, c.10, İhlâs Matbaası, İstanbul, s.58*

16. Prof. Dr. Muhan Bali, *Ercişli Emrah ve Selvihan Hik. Ank. 1973, s.220*

17. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi, Ist. 1971, s.560*

18. Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut Hikâyeleri, Ist. 1938, s.21*

19. Prof. Dr. Muhan Bali, *Ercişli Emrah ve Selvihan Hik. Ank. 1973, s.209*

20. Hikmet İlaydın, *Türkiyat Mecmuası C.V, s.275-278*

21. Prof. Dr. Muhan Bali, *Ercişli Emrah ve Selvihan Hik. Ank. 1973, s.211*

22. a.g.e, s.213

23. Prof. Dr. Muhan Bali, a.g.e, s.228

24. Dr. Otto Spies, *Türk Halk Kitapları, 1929, (Çev: Behçet Gönül, 1941), s.2*

25. P.N. Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ank. 1946, s.53*

26. Prof. Dr. Muhan Bali, *Ercişli Emrah ve Selvihan Hik. Ank. 1973, s.228*